

ДЕТЕРМІНАНТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ФАСИЛІТАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

DETERMINANTS OF PREPARATION OF FUTURE TEACHERS TO PEDAGOGICAL FACILITATION IN THE PROFESSIONAL ACTIVITY

Статтю присвячено аналізу проблеми підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації в професійній діяльності. Визначено, що кардинальні зміни у свідомості суспільства у поєднанні з вимогами європейського освітнього простору зумовлюють певні «зрушення» як у свідомості широкого педагогічного загалу, так і в технологіях підготовки майбутніх освітян в педагогічних університетах.

Мета дослідження – визначити детермінанти підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації у професійній діяльності.

Методи дослідження: аналіз сучасних нормативно-правових, теоретичних, методичних, психолого-педагогічних джерел із проблеми підготовки майбутніх учителів у сучасних закладах вищої освіти; систематизація наукової інформації щодо змісту феномена «педагогічна фасилітація вчителя». Педагогічну фасилітацію визначено як вид професійно-педагогічної діяльності вчителя, який забезпечує педагогічну підтримку особистісного зростання учня та педагогічний супровід його освітніх досягнень; реалізує розвивальний потенціал суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників освітнього процесу; актуалізує прагнення дитини до самоідентифікації, самореалізації, саморозвитку, самовдосконалення; сприяє розкриттю індивідуальних особливостей школяра (творчий і креативний потенціал, внутрішні інтенції, нахили, здібності, таланти, прагнення), його пізнавальних можливостей; здійснюється у площині конструктивно-діалогічної, перцептивно-невербальної, інтерактивної комунікації в освітньому просторі закладу освіти; базується на здатності вчителя конструювати конгруентне, розвивальне, толерантне середовище школи.

Детермінанти підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації конкретизовано як комплексну характеристику, що діє за принципом холізму (цілісності), має системний визначальний характер для підготовки майбутніх педагогів у контексті здійснення ними педагогічної фасилітації в професійній діяльності. Визначено детермінанти підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації у професійній діяльності: у вираженні гуманістичного контенту професійної діяльності вчителя; актуалізація у змісті професійної підготовки майбутніх учителів міждисциплінарного контексту педагогічної фасилітації; реалізація умов адекватної педагогічної взаємодії в освітньому просторі.

Ключові слова: фасилітація, педагогічна фасилітація, детермінант, майбутні вчи-

тели, професійна діяльність, заклад вищої освіти.

The article is devoted to the analysis of the problem of preparation of future teachers for pedagogical facilitation in professional activity. It has been determined that radical changes in the consciousness of the society in combination with the requirements of the European educational space cause certain "shifts" both in the minds of the general pedagogical community and in the technologies of preparation of future educators in pedagogical universities.

The purpose of the study is to determine the determinants of the preparation of future teachers for pedagogical training in professional activity. Research methods: analysis of modern normative-legal, theoretical, methodological, psychological and pedagogical sources on the problem of preparation of future teachers in modern institutions of higher education; systematization of scientific information on the content of the phenomenon "teacher pedagogical facilitation".

Pedagogical facilitation is defined as a type of professional and pedagogical activity of a teacher, which provides pedagogical support for a student's personal growth and pedagogical support of his educational achievements; realizes the developmental potential of subject-subject interaction of all participants of the educational process; actualizes the child's desire for self-identification, self-realization, self-development, self-improvement; promotes the disclosure of individual characteristics of the student (creative potential, internal intentions, inclinations, abilities, talents, aspirations), his cognitive abilities; carried out in the plane of constructive-dialogical, perceptual-non-verbal, interactive communication in the educational space of the educational establishment; is based on the teacher's ability to construct a congruent, developmental, tolerant school environment.

Determinants of the preparation of future teachers for pedagogical facilitation is specified as a complex characteristic, acting on the principle of holism (integrity), has a systemic determining character for the preparation of future teachers in the context of their pedagogical facilitation in professional activity. Determinants of preparation of future teachers for pedagogical facilitation in professional activity are determined: expressing the humanistic content of the teacher's professional activity; actualization in the content of future teachers' professional training of the interdisciplinary context of pedagogical facilitation; implementation of adequate pedagogical interaction skills in the educational space.

Key words: facilitation, pedagogical facilitation, determinant, future teachers, professional activity, institution of higher education.

УДК 378.01+378.147

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.1-36>

Галіцан О.А.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Курлянд З.Н.,

докт. пед. наук,
професор кафедри педагогіки
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Кардинальні зміни у свідомості суспільства у поєднанні з вимогами європейського освітнього простору зумовлюють певні «зрушення» як у свідомості широкого педагогічного загалу, так і в технологіях

підготовки майбутніх освітян в педагогічних університетах. Професійно-педагогічна компетентність сучасного вчителя реалізується не у площині «знаннєвої» парадигми (так звані ЗУН), а у площині розвивальної взаємодії. Саме через це потребують

переоцінки методологічні, теоретичні та методичні підходи до підготовки сучасного вчителя – мають бути переосмислені зміст, моделі та технології освітньої діяльності педагога. На думку авторів, педагог сучасної школи поступово стає суб'єктом випереджального розвитку учня. На зміну технологіям трансляції «готових» знань приходять технології педагогічної фасилітації, педагогічного наставництва, педагогічного коучингу та тьюторства, які в першу чергу забезпечують «просоціальний» зміст професійної діяльності педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукового фонду України доводить, що проблематика фасилітації у педагогіці досліджена за різними контекстами. З-поміж сучасних наукових розвідок автори виокремлюють ґрунтовні наукові розробки Е. Гуцало (2016) (розвиток фасилітаційних умінь вчителя у системі професійного навчання); О. Фокши (2017) (фасилітаційна компетентність учителя гуманітарних спеціальностей); О. Романишиної (2018) (педагогічні технології розвитку фасилітації майбутніх фахівців гуманітарного профілю); Н. Кошечко (2018) (фасилітація як технологія управління педагогічними конфліктами в освітніх закладах); Т. Койчевої, З. Курлянд (2019) (розвиток фасилітаційної компетентності викладачів вишу як суб'єктів професійної діяльності); С. Березки (2019) (проблематика педагогічної фасилітації у закладі вищої освіти); С. Власюк (2019) (роль педагогічної фасилітації у реалізації гуманістичних засад педагогіки партнерства); Г. Зуб (2019) (педагогічна фасилітація у процесі роботи з музичними колективами); В. Гусак (2019) (роль педагога-фасилітатора у контексті реформ сучасної української школи). Незважаючи на широкий спектр досліджень феноменології фасилітації в освіті, детермінанти підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації все ще можуть бути предметом наукових розвідок, зважаючи на кардинальні зміни, які відбуваються у системі підготовки майбутніх педагогів.

Мета статті – визначити детермінанти підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації у професійній діяльності.

Завдання дослідження: уточнити поняття «педагогічна фасилітація вчителя»; схарактеризувати детермінанти, які зумовлюють підготовку майбутніх учителів у закладах вищої освіти до педагогічної фасилітації в сучасній школі.

Виклад основного матеріалу. Категорія «детермінант» використовується в координатах міждисциплінарних досліджень як визначальний фактор або чинник, що зумовлює перебіг того чи іншого процесу. Слово «детермінант», маючи в основі латинську базу *determino* – «обмежувати» або «визначати» [4], в різних наукових контекстах живається по-різному: як фактор, чинник, передумова, умова.

На думку авторів, детермінант – це передумова, специфічна обставина, яка має безпосередній вплив на досліджуваний феномен. Детермінанти підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації автори визначають як комплексну характеристику, яка діє за принципом холізму (цілісності), має системний визначальний характер для підготовки майбутніх педагогів у контексті здійснення ними педагогічної фасилітації в професійній діяльності.

Педагогічну фасилітацію автори тлумачать як вид професійно-педагогічної діяльності вчителя, який забезпечує педагогічну підтримку особистісного зростання учня та педагогічний супровід його освітніх досягнень; реалізує розвивальний потенціал суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників освітнього процесу; актуалізує прагнення дитини до самоідентифікації, самореалізації, саморозвитку, самовдосконалення; сприяє розкриттю індивідуальних особливостей школяра (творчий і креативний потенціал, внутрішні інтенції, нахили, здібності, таланти, прагнення), його пізнавальних можливостей; здійснюється у площині конструктивно-діалогічної, перцептивно-невербальної, інтерактивної комунікації в освітньому просторі закладу освіти; базується на здатності вчителя конструювати конгруентне, розвивальне, толерантне середовище школи.

Сучасні кардинальні зміни у системі вищої освіти України, зокрема педагогічної, зумовили переосмислення функційної ролі сучасного вчителя. Забезпечити розробку індивідуальної освітньої траєкторії учня сучасної школи, уобразити індивідуальні особливості дитини, гармонізувати її емоційний стан, оптимізувати освітні можливості школяра здатен лише вчитель-фасилітатор.

На протигагу традиційному образу вчителя, який здебільшого є лише «джерелом» інформації, коригує діяльність учнів і оцінює їх, дає вказівки, демонструє авторитарний стиль спілкування, поступово складається уявлення про нову генерацію вчителів, які вміють слухати учня і приймати його таким, яким він є, враховувати його інтереси, потреби, мотиви, наміри, бажання, індивідуальні унікальні особливості, навчати його розуміти себе і свій внутрішній світ, свої здібності, стиль, створювати атмосферу прийняття, відчувати задоволення від його росту і самоактуалізації, встановлювати адекватний зворотній зв'язок. Названі процеси пов'язані з процесами гуманізації, або, за висловом видатного вітчизняного вченого І. Беха, – «олюдненням» [1] освітнього процесу школи.

На думку Е. Карпової, гуманістична спрямованість освітнього середовища, зокрема освітнього процесу, – це спрямованість на особистість педагога чи школяра, утвердження «словом і працею» найвищих духовних цінностей, моральних норм

поведінки й взаємостосунків. Гуманістична орієнтація залежить від сформованості ціннісної платформи: ціннісні орієнтації вчителя, ціннісне ставлення учнів до навчання, позитивна мотивація батьківства, засоби педагогічного впливу, прийоми педагогічної техніки та спілкування, правильна постановка мети, гармонійні стосунки. На суб'єкт-суб'єктному рівні гуманізація передбачає таку свободу учня як особистості, індивідуума, суб'єкта, яка надає можливості польоту його думки, вільного її вираження, висловлення переконань, претензій тощо.

Вагомої значущості в контексті цього дослідження набуває думка дослідниці щодо гуманності, яка полягає у тому, що психологічна атмосфера під час навчання не травмує учня, а створює умови для співпраці, доброзичливості, взаємоповаги, здорової конкуренції. Адже саме гуманізація педагогічного процесу передбачає створення такого психологічного клімату, коли зводяться до мінімуму негативні емоції, а переважають позитивні, насамперед любов у широкому розумінні, яка сприяє зміцненню здоров'я, урівноважує психіку, робить людину добрішою, несхильною до роздратувань, конфліктів [3, с. 105].

У ході підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації особливого значення набуває усвідомлення студентами того факту, що гуманізм у навчанні – це передусім побудова стосунків на принципах глибокої взаємоповаги, рівноправного партнерства вчителя та учня, учнів між собою, створення сприятливого морально-психологічного клімату в шкільному колективі.

Актуалізація знань студентів щодо провідних ідей гуманізму в освіті, принципів гуманістичної педагогіки є надзвичайно важливою, адже педагогічна фасилітація – це усвідомлення безмежних можливостей, неповторності та унікальності кожної дитини. Прагнення допомагати учням базуються на розумінні їхніх потреб, душевних станів, намагань і прагнень. Важливо всіляко заохочувати становлення і розвиток у кожного майбутнього педагога такої особистісної позиції, яка б відповідала провідним гуманістичним цінностям і характеризувалася індивідуальною своєрідністю. Спираючись на зазначене вище можна стверджувати, що однією з детермінант підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації в сучасній школі може бути увиразнення саме гуманістичного контенту професійної діяльності вчителя.

Педагогічна фасилітація є впливом вчителя на дитину з метою не лише кращого засвоєння нею навчального матеріалу, а й досягнення позитивних змін Я-концепції дитини, оптимізації її емоційної сфери, усвідомлень, ставлень, переконань. Впливати на дитину словом, розмовою, без докорів, спокійно, з повагою, доброзичливо, намагаючись зрозуміти, а не переконати, довести своє пози-

тивне ставлення і відчути довіру з боку учня дуже важко навіть для досвідчених вчителів. Молодому вчителю, який прийшов до школи не дуже впевненим у своїх предметних знаннях, організаційних здібностях, уміннях планувати навчальний матеріал і робочий час, важко стримувати власні негативні емоції, занепокоєність, роздратування, що заважає нормальній роботі та унеможлиблює здійснення педагогічної фасилітації.

Шляхом впровадження інтерактивних форм навчання, спрямованих на розвиток умінь спілкування майбутніх учителів, студенти можуть оволодіти навичками спілкування з аудиторією, переборювати свою невпевненість, страхи. Аналіз педагогічних ситуацій спрямовує на осмислення специфіки педагогічної діяльності, усвідомлення значущості майбутньої професії. Саме за допомогою такого виду діяльності студенти привчаються до осмислення, аналізу, продумування своїх власних дій, вчать прислуховуватися до думки колег, вибудовувати свою поведінку згідно такого аналізу.

Розглядаючи педагогічне спілкування як механізм взаємовідносин між суб'єктами педагогічного процесу, особливого значення набуває той факт, що міжособистісний діалог має реалізовуватися виключно на гуманістичних засадах: учитель як суб'єкт фасилітаційної діяльності демонструє емпатійне, конгруентне ставлення до учня. Гуманістичний характер діалогічного міжособистісного спілкування передбачає наявність рівнозначних позицій усіх суб'єктів спілкування, реалізацію спілкування у формі партнерства та співробітництва [2, с. 101].

На думку авторів, саме діалогічний рівень управління педагогічним процесом є орієнтиром, «вершиною», до якої потрібно підійматися вчителю. Діалог за своїми сутнісними ознаками є тією формою спілкування, за якої учні, які мають різний ступінь виявлення певних характеристик, мають рівні права у спілкуванні, у вираженні своїх думок, відчуттів, переживань, радощів, невдач. Результати діалогу досягаються за рахунок узгодження переконань, усвідомлення істин, логіки, здорового глузду і ніяк не за допомогою чийогось авторитету.

Педагогічне спілкування створює умови для реалізації потенційних сутнісних сил суб'єктів педагогічного процесу. Щоб осмислити процеси педагогічного спілкування, майбутнім учителям необхідно визначити їхні ціннісні орієнтири, усвідомити, що найвища цінність педагогічного спілкування – індивідуальність педагога й учня. Специфіка педагогічного спілкування полягає в його першочерговій значущості – ефективному навчанні, вихованні і розвитку нової особистості.

Через спілкування здійснюється трансляція досвіду покоління новому поколінню. Особливого значення ця проблема набуває в аспекті підготовки до педагогічної фасилітації майбутніх

вчителів, оскільки ця педагогічна діяльність має головним «інструментом» спілкування з учнями. Специфіка цієї діяльності передбачає не мінімально необхідну сформованість умінь спілкування, а й майстерне володіння всіма доступними видами професійно-педагогічної комунікації, специфічними елементами педагогічної техніки: навичками активного, пасивного, емпатійного та рефлексивного слухання тощо. На думку авторів, реалізація вмінь адекватної педагогічної взаємодії в освітньому просторі детермінує підготовку майбутніх учителів до педагогічної фасилітації у професійній діяльності.

Систематизація та узагальнення знань студентів щодо феномену фасилітації та специфіки професійної діяльності вчителя-фасилітатора є ще однією передумовою підготовки майбутніх вчителів до педагогічної фасилітації у професійній діяльності. Слід враховувати також складність і відносну новизну термінологічного апарату щодо феномена педагогічної фасилітації. В контексті підготовки студентів цей аспект реалізується шляхом роз'яснення невідомого теоретичного матеріалу, наведення прикладів роботи вчителів-фасилітаторів, окреслення наукових підходів щодо вивчення означеного феномена.

Кожне конкретне знання є завжди «рецептурним» [2], тобто саме знання вказують можливі способи дій з об'єктами, характеризують їх. Знання, які є складником світогляду людини, визначають її ставлення до дійсності, моральні погляди та настанови, вольові особливості та слугують джерелом нахилів та інтересів людини.

Для формування потреби та готовності до встановлення «допомагальних» взаємовідносин, тобто фасилітації навчання, у майбутнього педагога має бути сформований власний «банк знань» – мінімальний обсяг інформації щодо своєрідності та сутності поняття «фасилітація». Під час загальнопедагогічної підготовки студентів слід навести приклади ефективної професійної діяльності вчителя-фасилітатора. Одержуючи інформацію про

зміст і сутність фасилітаційної взаємодії, студент аналізує її на емоційному і когнітивному рівнях, вибудовуючи власну модель професійної поведінки і діяльності, а також задовольняючи потребу в творчості.

Висновки. Спираючись на результати аналізу наукового фонду щодо змісту сучасної підготовки майбутніх вчителів і враховуючи своєрідність та феноменологічні ознаки педагогічної фасилітації визначено детермінанти підготовки майбутніх вчителів до педагогічної фасилітації у професійній діяльності: увиразнення гуманістичного контексту професійної діяльності вчителя; актуалізація у змісті професійної підготовки майбутніх учителів міждисциплінарного контексту педагогічної фасилітації; реалізація вмінь адекватної педагогічної взаємодії в освітньому просторі.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у встановленні методологічних, теоретичних і методичних координат підготовки майбутніх учителів до педагогічної фасилітації на різних освітніх рівнях.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: стратегія проектування [Електронний ресурс] / Іван Дмитрович Бех // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. 1999. № 3. С. 42–43. Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/articles/1999/03bidpnd.zip.
2. Галицян О.А. Сутність і структура педагогічної фасилітації вчителя : електронне наукове фахове видання «Народна освіта». Режим доступу: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/9/statti/galican.htm.
3. Карпова Е.Е. Гуманізація професійної діяльності вчителя і культуровідповідність його підготовки у вищих навчальних закладах : збірник наукових праць / Е.Е. Карпова // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Одеса, 2010. Вип. 3–4. С. 100–108.
4. Тлумачний словник сучасної української мови [ред. В.С. Калашник]. Х. : Белкар-Книга, 2005. 800 с.